

TOPLUMSAL ÖRGÜTLENMENİN YAPISI

Doç. Dr. Doğu ERGİL

1. BENLİK VE TOPLUM

İnsanların, değişik kümeler ve toplumlar içinde niçin farklı davranışlarını anlamak için, değişik türdeki kümeleşmeleri incelemek sağlıklı bir yöntemdir. Bu inceleme sonucunda, insan davranışını kuvvetle etkileyen iki kümeleşme biçimi saptanmıştır. Bunlara kısaca, **birincil** (primary) ve **ikincil** (secondary) kümeler adı verilir. Aralarındaki ayırım, küme üyelerinin davranışlarında görülen nitelik farkından kaynaklanır. Bu bölümde, iki kümenin özellikleri incelenecektir. Ancak, asıl üzerinde durulacak olan, birincil kümelerin, insanın, **sosyal benliğinin** gelişmesine nasıl yardımcı olduğu konusudur. Toplumlar, insanlardan kurulu olduğuna göre ve insanlar, sosyal varlıklarını, küme bağlamı içinde yer alan etkileşim sürecinde kazandıklarına göre, işe kümelerden başlamak yanlış olmayacaktır.

1.A. Birincil ve İkincil İlişkiler

Birincil (primary) ilişkiler, bireyler arasında yakın, yüz-yüze, samimi, işbirliği içinde yürütülen ilişkilerdir. Bu ilişki türü bütün toplumlarda görülebilir. "Birincil" olmalarının temel nedeni, yeni doğan bebeğin ilk karşılaştığı ilişki türü olmasındandır. Bu yüzden, çocuğun sosyal gelişmesinde esas (birincil) rolü oynarlar. Belki daha da önemlisi, birincil ilişkiler, bireyselliklerin birleşmesiyle, bütünlük duygusunun doğuşunu hazırlarlar. Böylece, bireysel benlik, toplumun inançlarını, değerlerini ve amaçlarını özümser. Başkalarıyla özdeşleşmek sonucu doğan bütünleşme duygusuna verilen bilimsel ad, **empati** (emphaty) dir. Bu duygu, "biz" sıfatıyla dile getirilir. Sözü edilen bağlamda oluşan birincil ilişkide birey, diğer birey(ler)e, kişisel, gayri-resmi ve tam olarak bağlanır.

Yakın, samimi, yüzyüze ve işbirliği içinde yürütülen ilişkilerin başlıca ortamları, aile, çocukların oyun kümesi ve yetişkinlerin yakın dostlarından oluşan komşu kümesi ya da cemaat denilen topluluklardır. Bütün bu kümeler evrenseldir. Farklı gelişme düzeyinde de olsalar, her toplumda,

her dönemde bulunurlar. Bu nitelikleriyle, insan doğasında ve ülkülerinde evrensel olanın başlıca kaynağını oluştururlar. Birincil kümeler, insanın sosyal varlığını ya da toplumsal doğasını yaratan ortamdır. İnsan, bu doğa ya da eğilimle doğmaz. Ancak diğer insanlarla girdiği yakın etkileşim aracılığıyla kazanır. Yalnız kaldığında ve toplumdan soyutlandığında da, bu niteliğini kaybeder.

İkincil ilişkiler, aralarında birincil nitelikler bulunmayan bireylerin arasındaki ilişkilere verilen addır. Birincil ve ikincil ilişkiler, bir sürecin iki uç noktasını temsil ederler. İkincil ilişkiler kapsamına, kişisel olmayan, resmî ve kısmî ilişkiler girerler. Gerçek dünyada görülen etkileşimlerin çoğu, bu iki uç arasında yer alır. Kısmen ,ya da bazı yönleriyle birincil, kısmen ya da bazı yönleriyle ikincildirler. Her bilimsel kavram gibi, ilişki türleri de idealize edilmiş soyutlamalardır. Başka türlü, karmaşık olgusal aleme açıklık getirmek mümkün olmazdı.

Birincil ilişki, bireyin ,en derin ve en anlamlı gereksinimlerini karşıladığı için, kişiseldir. Bu ilişki türünde, birey, sadece belirli bir amaç için değil, bütün bir kişi olarak kabul edilir. Birincil durumlarda insanlar, korkularını, nefretlerini, sevgilerini, karşıtlıklarını tartışabilirler. Katı kurallar ve sıkı sıkıya belirlenmiş davranış kalıpları olmadığından, birincil ilişki içinde birey, diğerleriyle etkileşiminde insanî duygularının tüm boyutlarını kapsayan deneylere oldukça rahat olarak girebilir. Birincil kümelerde, insanlar, ne iseler öyle, yani **bütün bir kişi** olarak birbirlerini benimserler ve ilişkiye girerler.

İkincil ilişkilerde, bireylerin kişisel gereksinimleri önemli değildir ya da çok az önem taşır. İkincil ilişkiler, genellikle, resmî etkileşim kalıpları içinde yer alırlar. Bu kalıplar, oldukça katı olarak belirlenmiş kesin görev ve zorunlulukları içerirler. İnsanı duyguların özgürce sergilenmesinin, insanlar-arası ilişkide önemli bir yer tutmasına izin verilmez. İkincil ilişkideki her birey, belirli bir davranış tarzına uymak zorunda olduğundan, kişiliklerinin yalnızca bir bölümü önem taşır. Önemli olan, içinde bulunulan duruma kendisinden beklenen katkıdır.

Aşağıda sunulan tablo, toplumsal yaşamın sürdürülmesinde hem birincil, hem de ikincil ilişkilerin hayati önemini sergilemektedir. Hiçbiri, ne iyi ne kötü; ne istenen ne de istenmeyen özelliklerdir. Bu ilişkilerin değeri üzerinde yürütülecek yargı, bütünüyle yaşanan sosyal durumun niteliğine bağlıdır. Bir maçta ya da derste, ikincil ilişkiler, öğretmenin, öğrencinin ve oyuncunun özgül görevlerini daha etken yapmalarını sağlar. İlişkideki bireyleri daha bir demokratik etkileşim içinde tutar. Öğretmen bazı öğrencileri kayırırsa; oyuncular aralarında en sevdiklerini gözeterek paslaşırlarsa, eğitim düzeni de, oyun da tehlikeye düşebilir. Diğer yandan,

bir toplumun gücü ve dayanıklılığı, genelde, birincil ilişkilere bağlıdır. Çeşitli araştırmaların sonuçlarına göre, bir askerin iyi bir savaşçı olması, büyük ölçüde, onun, silah arkadaşlarıyla arasındaki ilişkinin sıcak ve sıkı olmasına bağlıdır. Bir dostluk dayanışması varsa, çok zor koşullarda bile, asker, sadece kendini değil, bağlı bulunduğu kümeyi de korumayı görev bilir. Çünkü, savaşta o kümenin dışında çaresizdir. Bu duygu ile, onu kurtarmak için kendilerini ateşe atacaklarına inandığı insanlar için, o da hayatını verebilir. Bir kez böyle düşünmeye başlayınca, bireyin büyük kahramanlıklar göstermesi olasıdır.

Öte yandan, savaşan askerde, "biz" duygusu ve kümeye bağlılık yoksa, canını kurtarmak için kaçabilir, saklanabilir ya da başka türde bireysel bir eyleme başvurabilir. Bu koşullarda "ben" davranışı ya da bencil davranış, küme için öldürücü sonuçlar verebilir. Bu tür davranışlar çoksa, savaş yitirilebilir.

Özetle, bireyin, tam anlamıyla bağlılık ve özveri gösterdiği sürece ya da oranda, sosyal bir varlık olduğunu en yoğun biçimde duyar. Öyleyse, birincil ilişkiler, bireyi toplumla etkileşime geçirirler ve her ikisini de korurlar.

1.A.a. Birincil Küme Olarak Aile

Birincil ilişkilerin belirli kümelerde doğması daha büyük bir olasılık taşır. Bunlara, toplumbilim dilinde birincil kümeler deniyor. Bu kümeler, daha çok, etkileşimdeki kişilerin arasında yakın ilişkilerin doğmasına olanak sağlayacak kadar küçük ve uzun süreli olanlardır. Birçok ortak yönleri olan ve uzun bir süre bir arada kalan yakın arkadaşlar, bir birincil küme oluşturabilirler. Bu küme, onların ait olma, bağlanma (kısaca, dayanışma), güvenlik ve anlamlı iletişim gibi, temel insanî gereksinimlerini karşılar. Bir arkadaş kümesine üye olmak, isteğe bağlıdır ve eşitler arasında kurulan bir ilişkidir. Genellikle, hiçkimsenin diğerleri üzerinde bir otoritesi yoktur. Burada sözü edilen, üyeleri hemen hemen aynı yaşlarda olan ve aynı ilgileri paylaşan bir **akran kümesidir**.

Birincil kümeye en iyi örnek, üyeleri arasında sıkı bir dayanışmayı temsil eden ailedir. Ana, baba, sorumlulukların çoğunu taşıdıklarından, yaş ve otorite açısından ailede eşitlik söz konusu değildir. Çocuklar açısından bakıldığında, istençli (iradi) bir üyelik de yoktur. Bütün bunlara karşın, aile, sevgi ve nefret, uyum ve düşmanlık gibi en yoğun duyguları uyaran, en sarsılmaz duygusal bağları yaratabilen kümedir.

Her birey, iki aileye bağlıdır. Biri, içine doğduğu ve büyüdüğü, diğeri kendi kurduğu, eş ve ana-baba olarak katıldığı ailedir. Aile bağlarının kuvvetliden zayıfa uzayan çeşitlilikleri olduğu gibi, üyeleri arasında şid-

detli sevgiden, nefrete varan kararsızlıklar da görülebilir. Duygusal kararsızlıklar, çocuklar ve ana-baba arasında var olabilir. Çok güçlü duygusal bağlarla bağlı ailelerde bile, gerilimler, kararsızlıklar yaşanabilir. Bu durumun en belirgin kaynağı çocukların disiplini. Ana-baba, özellikle baba, çocuklara küme normalarına uymaları için otorite uygular. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu öğretmeye çalışır. Çocuğun istencini (iradesini) sınırlayan ve ona "hayır" diyen bir otorite, doğallıkla, nefret uyandıracaktır. Ama, ana-babanın şefkati, ilgisi, çocuklara bakmak için gösterdikleri özveri, onların gereksinimlerini karşılamadaki çabaları, çocuklarıyla aralarında güçlü bir sevgi bağının oluşmasına neden olur. Ne var ki, her aile içinde sürdürülen ilişkiler, birbirinin benzeri değildir.

Başarma güdüsüne (motivation) ilişkin bir araştırma, Amerikalı ve Brezilyalı erkek çocukların başarma arzusu düzeyleri arasında büyük fark olduğunu saptamıştır. Brezilyalı erkek çocukların başarma güdülerine ilişkin puanlar, Amerikalı akranlarınınkinden oldukça düşüktür. Bu farkın, aile-içi etkileşimin niteliğinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Araştırmacıya göre, Brezilya ailesinde, çocuklara, kendi başlarına başarıya ulaşmak için bağımsız olma fırsatı tanınmamaktadır. Ayrıca, aileler, çocuklarına başarılı olmanın yollarını öğretmemektedirler.

Bulgulara göre, çocuklardaki güdü eksikliğinin üç nedeni vardır: a) Babamerkezli otoriter aile yapısı; b) özellikle annenin aşırı koruyuculuğu ve hoşgörüsü; c) çocuğun erken (yaşta) otoriteye başeğmesi.

Brezilya'da, erkek çocuklar, genellikle babalarına herhangi bir konuda karşı çıkmamaya, onlarla tartışmamaya koşullandırılıyorlar. Anneleri de, onlara, bu sınırlamayı aşmada yardımcı olmuyorlar. Böylece, çocuklar, başeğici oluyorlar.

Brezilya çocukları yarışmacı olmamaya iten nedenlerden biri de, babalarının zaten sınırlı olan başarılarıyla rekabet etmeleri olasılığıdır. Başarılı çocukların babalarını küçümsemesi tehlikesini içeren böyle bir durum, kaçınılmaz olarak, aile içinde gerilim kaynağı olacaktır. Gelişme hamlesi, sürekli iktisadî ve siyasî bunalımlarla kesilen Brezilya'da, alt ve orta tabakalarda yer alan bireylerin yükselmesi oldukça zordur. Yükselmek bir yana sürekliliğini koruyan aşırı enflasyon, gelirleri küçültmekte, orta tabakayı endişe ve statü istikrarsızlığı içinde bırakmaktadır. Siyaset alanındaki otoriterlik de, siyasal katılma yoluyla sağlanabilecek fırsatları önlemektedir. Babaların başarı olanakları sınırlı, siyasal kurumlar otoriter bir karakterde olunca, ailenin, çocuğa özgürce davranmasını, bağımsız olmasını, yarışarak (rekabet ederek) yükselmesini telkin etmesi beklenemez.

Öte yandan, Brezilyalı anneler, çocukların, kendi sorunlarını kendi başlarına, deneye-yanıla çözmelerine olanak vermeyen aşırı koruyucu bir

tavır içindedirler. Çocuklarının kabahatlerine, beceriksizliklerine, tembelliklerine, herşeyi büyüklerinden beklemlerine karşı aşırı hoşgörülüdürler.

Bütün bu olumsuz koşullandırmalara karşı, çocuklara başarmanın yolları, yöntemleri öğretilmeden, kendi çabalarıyla başarıma arzuları bilmeden, onlardan çok şey beklendiği ima ediliyor. Aile, çocuklarına, onların ilerde "büyük adamlar" olacaklarına ilişkin umutlar beslediğini duyuruyor. Ancak, bütün bunlar, onlar, gerektiğince hazırlanmadan, bağımsız bireyler olmaya özendirilmeden yapılıyor.

Sonuçta, çocuklar, gerçeklerle yüz yüze gelip, önemli mevkilere ulaşacak becerilerle donatılmadıklarını anlayınca, kendileri ve dünyaları ile çatışmaya giriyorlar, düş kırıklığına uğruyorlar.

Bu veriler, aile içinde bir kararsızlık örneğini sergiliyor: a) Büyüklerin koruyuculuğu ve baskıcılığı karşısında çocuğun başegiciliği ve bağımlılığı benimseyişi. b) Bunun bedeli olarak, hayattaki başarısızlığı karşısında duyduğu öfke.

Brezilyalı çocukların tersine, hangi toplumsal tabakayı temsil ederlerse, etsinler, Amerikalı çocuklar, yükselme arzusu açısından daha yüksek puan almışlardır. Bu olgunun nedeni, araştırmacı tarafından şu etmenlere bağlanıyor: 1) Amerikan ailesinde, baba, üst-otorite olma niteliğini korur, ama, çocukları ve eşi üzerine katı bir egemenlik kurmaz. 2) Toplumda başarılı olmak konusunda çocuklara temel bilgiler, hüneler kazandırmaya çalışır. c) Hem baba, hem de ana, çocuklarının bağımsız olmasını ve işlerini kendilerinin görmesini isterler.

Bu karşılaştırmalı araştırma gösteriyor ki, aile bir birincil küme olmasına karşın, aileçi yaşam, birincil ilişkilerin derecesi ve karakteri açısından önemli farklılıklar gösterebilir. Bu farklılıklar, tek bir toplum içindeki ailelerde olabileceği gibi, toplumlar arasında da görülebilir. Değişik aile yapıları, doğallıkla değişik insan tipleri yaratacaktır.

2. BENLİĞİN GELİŞMESİ

Birey, insan olarak doğmaz. Sosyal yaşama girdikçe bu niteliği kazanır. Sosyal yaşama, insanlar, genellikle bir aile çevresinde girerler. Bebekliğin tümü ve çocukluk döneminin çoğu bu çevrede geçer. Yeni doğmuş olan bebek, insanlaşmak için sosyal ve kültürel çevresine bağımlıdır. Bağımlılığı, sadece fiziksel ve biyolojik gereksinimlerinden değil, bir insan olarak, kişisel bütünlüğünün gelişmesi zorunluluğundan kaynaklanır. Bütün araştırmalar ortaya koymuştur ki, toplumun birey üstündeki et-

kisi, çocukluğun ilk yıllarında dramatik ölçülerdedir. Çocuk, bu etkileri, izleri, birer kişilik özelliği olarak ömrünün sonuna kadar taşır.

2.A. "Ben" ve "Kendim"

Benlik denen sosyal kimlik, "ben" ve "kendim" öğelerinden oluşur. "Ben", her çocukta bulunan, kendiliğinden (spontane) ve dinamik, geniş davranış deposudur. Bu depoda bulunan davranış potansiyeli, önceleri örgütlü ve disiplinli değildir. Bir sürü sorun ve sakınca pahasına küçük çocuğu her yöne yöneltmeye hazır bekler.

"Kendim" denilen alanın gelişmesi, zaman alır. Benliğin bu alanı, "ben"i denetim altına almak ister. Çocuk, zamanla çevresiyle etkileşimi sonucu, "ben"in yapmaması gereken şeyler olduğunu kavramaya başlar. Anne, bunun ne olduğunu, çocuğun kendisi anlayıncaya kadar, "hayır, hayır" der. İşte o zaman, "kendi"si, annesinin elbisesini tutuşturmak üzere olan "ben"i durdurur.

"Kendim", önce annedir. Daha sonra, hem anası, hem babası, akranları, arkadaşları ve öğretmenlerinden oluşan çevresi bu kimliğe girerler. Bunların tümü özümленir ve çocuğun benlik bilincinin bir parçası olurlar. İnsan benliğinin ayırıcı özelliği, olmadan evvel eylemleri denetleyebilmeyi öğrenme yeteneğidir. Çocukta, "kendim" ile "ben" arasında bir iç söyleşi, muhasebe sürer. Camı kırmak ya da babanın traş losyonunu lavaboya boşaltmak akıllı bir eylem midir? İşte buna "kendim" yanıt verir.

"Kendim", anne, baba ve diğerlerinin beklentilerine uygun biçimde davranması için "ben"i denetleyen ve uyaran benliğin parçasıdır. Bu iç söyleşiye ya da muhasebeye, toplumbilimde "aldırmak" ya da düşünmek denir. Bütün insan davranışlarında olduğu gibi, "aldırmak" sosyal etkileşim sürecinde öğrenilir.

"Ben", bireyin, diğerlerinin tutumlarına olan tepkisidir. "Kendim" ise, bireyin diğerlerinden alıp özümlediği bir dizi örgütlenmiş tutumdur. Diğerlerinin tutumları, örgütlenmiş "kendim"i oluşturur. Birey, buna, "ben" olarak tepki verir. Şu halde, yaratıcı ve atılgan "ben" ile, ihtiyatlı ve uyucu "kendim" arasında bir denge kurulmalıdır. Böyle bir denge olmazsa, çocuk, kendisini çok çekingen yapacak olan bir denetimin etkisi altına girebilir. Öte yandan, çocuk, sınırlanmadan ve "ben"in tam anlamıyla gelişmesine izin verecek biçimde yetiştirilebilir. Bu durumda, çocuk, öz-denetim denen kendi kendini kontrol etme yetisini kazanamaz, çok bencil olur. Başkalarıyla ilişki kurmakta güçlük çeker. Bu bilgilerin ışığında şunu söyleyebiliriz: "Ben" ve "kendim", tam olarak gelişmiş insan benliğinin doğal, normal ve zorunlu olarak birbirini bütünleyen parçalarıdır. Dengeli birleşimleri, sağlıklı insanın ön-koşuludur.

2.B. Öğrenmenin Aşamaları

İnsan benliğinin oluşması “ben”in ve “kendim”in dengeli bileşimi ile gerçekleşir. Bu süreç, birbirini izleyen üç aşamayı kapsar: a) Taklit evresi; b) rol oynama evresi; c) oyun evresi. Yaşamının ilk yıllarından sonra, çocuk, fiziksel olarak gelişir ve hareket etmeye başlar. Etrafındaki dünyayı tanımaya ve büyüklerinin eylemlerini taklit etmeye başlar. Bu evrede, daha çocuk tam olarak sosyal bir varlık değildir.

Gelişmesinin ikinci aşamasında, kendi benliğine ilişkin ilk duyu gelişmeye başlar. “Ahmet resim yapıyor”, “kendim yemek pişiriyorum” gibi deyimlerle, kendi kişiliğine, özel adıyla ya da “kendim” tanımlamasıyla gönderme yapar. “Ben” yerine çocuğun, “kendim” sıfatını kullanmasının nedeni, daha kendisini toplumsal bağlam içinde eylemleri başlatan bireysel bir merkez olarak algılamamasıdır. O, sadece yaşamdan roller oynamaktadır bu evrede. Bu roller de, başkaları, özellikle anne ve babası tarafından belirlenmektedir. Yine de, çocuk, gelişmesinin bu (ikinci) evresinde, bir sosyal varlık olma yoluna girmiştir.

Çocuğun benlik gelişmesinin üçüncü aşamasında, onun, dili kullanma yetisi artar, iletişim olanakları genişler. Bu yolla, insan etkileşiminin büyük karmaşıklılığını anlamaya başlar. Artık, o kendisinde sosyal davranışın ve eylemlerin öznel başlatıcısı olmak potansiyelini görür. Bir “ben” olarak, şimdi, başkalarının davranışlarını, eylemlerini etkileyebilir. Kendisinde var olduğunu farketdiği güç, aslında onda “ben-kendim” bileşiminin tam olarak gelişmiş olmasından kaynaklanır. Artık çocuk, sadece seçilmiş bazı rolleri oynamaz. Kendisini pek çok role yaratıcı olarak “yanıtabilir”. Bu roller, gerçek ya da hayal ürünü olabilir. Ama çocuk, bunları oynayabilecek yetkinlikte bulur kendini. Başka deyişle, rollerde oynamak yerine, rol alır ve bu rolleri oynamaya başlar. Birincisinde, başkalarınca belirlenmiş bir alanda belirli davranışlarda bulunmak söz konusu iken, ikincisinde belirleyici olan kendisidir. Doğallıkla, başarısının sorumluluğu da artık kendisine düşmektedir. Gelişmenin bu aşamasına, “oyun aşaması” denmesinin nedeni, bir oyunda etkin olarak yer edinmek için, rol almak olgunluğuna ermek gereğidir. Rol almak, bireyi, başlatılabileceği, birbirinden farklı birçok eylemi hayal etmeye götürür. Oyun aşamasında, çocukların işte bu yetisi gelişir.

Oyun evresinin belki en önemli özelliği, oyuncunun, oyundaki diğer katılımcıların tutumlarının, örgütlü bir bütün olduğunu varsaymasıdır. Bu örgütlülük ya da birlik, bireyin tepkisini denetim altında tutar. Bir futbol oyunu örnek olarak alınır, her oyuncunun eylemleri, onun, diğer oyuncuların eylemlerini nasıl algıladığına bağlı olarak gerçekleşir. Kendi kalesine gol attığı zaman nasıl bir tepki göreceğini bildiği için, bunu ya-

pamaz. Bir pas attığı zaman, hedeflenen arkadaşının bunu yakalamak için çaba harcayacağını, aksi halde bu pastan yararlanarak karşı tarafın tehlikeler yaratacağını bilir. Şu halde, oyuncunun ne yaptığı, onun, takımında "herkesten biri" olduğu gerçeğince belirlenir. Diğerlerinin (takım arkadaşlarının) tutumları, onun tepkilerini yönlendirir, biçimlendirir. Bu aşamada, bireyin karşısında artık "onlar" vardır. "Onlar", aynı süreç içinde yer almış olanların tutumlarının örgütlü biçimidir.

Bireye, benliğinin bütünlüğünü sağlayan örgütlü topluluk ya da sosyal küme, toplumbilim dilinde "genelleşmiş diğerleri" adını alır. Bireyin sürekli olarak eylemlerini yönlendiren tutumlar, aslında tüm toplumun ya da "genelleşmiş diğerlerinin" tutumlarıdır.

2.C. Benlik ve Toplumsal Etkileşim

Bütün insanlarda öznel (sübjektif) nitelikli "ben" ile, nesnel (objektif) nitelikli öğelerden oluşan **benlik** vardır. Bu nitelikler, çocukluktan başlayarak, bireyin, diğer bireylerle olan ilişkileri içinde gelişir. **Benlik, bireyin, kendisini başkalarının davranışlarının hedefi (nesnesi) ve diğerlerini, kendi davranışlarının hedefi olarak görmesiyle oluşur.** Başkalarının, okulda, işyerinde, oyunda bizim hakkımızdaki düşündükleri, kendimiz hakkında nasıl düşündüğümüzü, toplumsal yaşamda ne olacağımızı büyük ölçüde belirler. Bu karşılıklı ilişki, "aynadaki benlik" benzetmesiyle somutlaştırılabilir. Nasıl kendi fiziksel görünümümüze ilişkin bir değerlendirme yapmak için aynaya bakıyorsak; bir insan olarak kendimiz hakkındaki sosyal değerlendirmeyi öğrenmek için, başkalarının bize yönelik davranışlarına bakarız. Başkalarının davranışlarımızı nasıl değerlendirdiklerine bakarak kendimiz hakkında duygular geliştiririz. Davranışlarımızın beğenilip, beğenilmemesine uygun olarak, gurur, kendine güven ya da utanç ve eziklik duyarız. Şu halde, kendimiz hakkındaki duygularımız bile, büyük ölçüde toplum yaşamı aynasında gördüğümüzü sandığımız imgeye dayanmaktadır. Bu duruma, bilim dilinde, "kendisini başkası yerine koymak" denir. Kendini değerlendirmek, zaman ve içinde bulunulan sosyal mekâna göre değişen dinamik bir süreçtir. Aksi halde, ne bireyin, ne de toplumun değiştiği gerçeğini benimsememiş oluruz.

Bireyin kendisine yönelik değerlendirmesinde bazı sorunlar doğabilir. Bunun en tipik örneği, akıl hastalığıdır. Bazı akıl hastalıkları, bireylerin, "diğerlerinin" davranışlarını doğru ve gerçekçi olarak değerlendirme yeteneğini yitirmelerinden doğar. Karşıdakinin bir gülümseyişi, paranoyak için, küçümseme ve alay etme ölçüsüdür.

Nefretinin ve sevgisinin hedefi (nesnesi) olan kişilerin rollerinde kendisini göremiyorsa, hiç kimse, sevgi ve nefret duyamaz. Çünkü, ancak bu

sayede, onların ne hissetmiş olduğunu tahmin edebilir. Aslında, sevgi, nefret, kıskançlık, dostluk, acı gibi insanî duygular, her bireyde bulunan nesnel ve öznel benliğin ürünleridir. Bu benlikler de, toplumsal çevrenin ürünleridir.

3. TOPLUMSALLAŞMA

Toplumun sürekliliği yanında, bireyin topluma uyum sağlaması için de, kültürün yeni kuşaklara aktarılması gerekir. Başkaca dendiğinde, bireyin insanlaştırılması, ya da toplumda yaşayabilmesi için ona gerekli hünerlerin ve bilgilerin kazandırılması zorunludur. Çocuk, yürümesini, insanlara benzer biçimde yemesini, konuşmasını, okumasını, yazmasını toplumsal bağlam içinde öğrenir. Doğduktan sonra ormana terkedilen çocukların, seneler sonra bulduklarında, yürümek yerine, onlara analık ve arkadaşlık etmiş olan hayvanlar gibi dört ayak üzerinde hareket ettikleri görülmüştür.

Toplumsallaşma süreci içinde, birey, benlik bilincini kazanır. Gelecek yaşam için hazırlandığı bu sosyal çerçevede, her birey, doğallıkla, kendi özgül kültürünün yaşam biçim(leri)ni ve kültürel değerlerini özümser.

Toplumsallaşma işlemi, yalnızca yeni doğmuş olanlar için değil, topluma yeni girmiş olan üyeler (örneğin göçmenler) için de gereklidir. Burada sözü edilen, toplum çapındaki toplumsallaşma olgusudur. Aslında her birey, küme değiştirdikçe, daha küçük çaplı bir toplumsallaşma sürecinden geçerek, o kümede yaşamak için zorunlu olan kuralları ve davranışlara yön veren beklentileri, değer yargılarını öğrenir. Bu yolla, deyiş yerinde ise, "bireyin kimliği belirlenir". Doğallıkla, kimlik, o kişinin kimliğini inceleyip, onaylayacak "diğerleri"ni gerektirir. Bu ilişki, iki taraf arasında da kalmaz. İki tarafın, yani "ben" ile "diğerleri"nin üzerinde anlaşacağı ortak yaşam nesnelere vardır. O halde, toplumsallaşma sürecinde, ilişkide olan bireyler ve onların üzerinde anlaştıkları toplumsal olgulardan (nesnelere ve simgelerden) oluşan bir üçlü ilişki söz konusudur. Ancak bu ilişki yoluyla ortak görüş, ortak amaç, kümeye bağlılık ve bireysel kimlik sağlanabilir. Birey, bu ilişki içinde kendisi, diğerleri ve toplum hakkında bilgiler edinir. Birey, kişilik haline gelir. Organik davranışları, "terbiye" edilir. Diğer bireylerin beklentilerine uygun biçimde hareketlerini denetlemeye, yöneltmeye başlar.

Başka açıdan bakılınca, toplumsallaş(tır)ma, küme oluşturma işlemidir. Kümenin kayıplarını kapatmak için yetişkinler yetiştirilmelidir. Toplumun kültürel dağarcığındaki yaşam bilgisini ve hünerlerini özümleyen bireyler, potansiyel birer üreticilerdir. Üreticiliklerini, yaratıcılıklarını kul-

lanacakları alanları, her toplum, kendisine uygun bir önem sırasına göre üyelerine öğretir. Toplum değer sistemi, zaten bu sıralamayı içerir.

Her toplumun değer sisteminin farklı olması, farklı ulusal kimliklerin doğmasına neden olmaktadır. Değerler, normlar yanında, toplumsallaşma yoluyla, bireyler, kendi toplumlarının hünerlerini (örneğin teknolojiyi, sanatı) ve bilgi birikimini de özümlediler. Bunları kişiselleştirirler ve benlik bilinçlerine katarlar.

Toplumsallaşan birey, artık, "diğerleri" var olmadan olamaz. Birey, sosyalleştiği ölçüde kişi ya da şahıs olur.

"Kişi" sözcüğü Yunanca kökenli "person" sözcüğünden türemiştir. Eski Yunanca'da **person**, tiyatro oyunlarında kullanılan maske demektir. Şu halde, bir kişi olmak, doğru zamanlarda doğru maskeleri takmayı öğrenmek anlamına gelir. Bu nitelik, durumu sağlıklı değerlendirmekle, uygun davranışta bulunmakla ve rolünü doğru oynamakla kazanılır. Rolün doğruluğu, toplumca belirlenmiş olan oyunda diğer rol arkadaşlarıyla uyum sağlamaya bağlıdır. Uyumun temelinde, oyuncuların (bireylerin) benimseyeceği ortak değerler (oyunun kuralları) üzerinde varılan oydaşma (consensus) vardır.

Toplumsallaş(tır)ma ile bireye aktarılan kültürel öğelerin, bireyin hayatı boyunca pekiştirilmesi gereklidir. Toplumsal öğrenme, bu anlamda, yaşamboyu süren bir süreçtir.

3.A. Toplumsallaşma Sürecindeki Aşamalar

Toplumsallaşma ile birey, kişi; davranış da, hareket tarzı niteliğini kazanır. Bu süreçte anlamlı aşamalar saptanmıştır. Bir sınıflamaya göre, çocuk, davranışlarını denetlemeyi öğreninceye kadar, kuralları algılama yetisi dört gelişme evresinden geçer. Birinci aşama, düzensiz ve süreksiz bireycilik evresidir. Bu evrede yoğun bir hareketlilik vardır.

İkinci aşama, ben-merkezlilik evresidir. İki ile beş yaşları arasında geçen bu evrede, çocuk, hem başkalarını taklit eder, hem de çevredeki her şeyi kendi amaçları için kullanır.

Üçüncü aşama, çocukta işbirliğinin başladığı yedi, sekiz yaşları dönemidir. Kurallara uymağa başlamıştır artık. Ama bu uyma, yalnızca oyun süresince olur, oyun bitince sona erer.

Dördüncü aşama, kümenin tüm diğer üyelerince bilinen ve benimsenen kuralların özümlendiği evredir. Bu evrede, "genelleştirilmiş diğerleri" ile oydaşma sağlanır.

Yukarıda belirtilenler, çocuğun öğrenme yetisinin gelişmesine ışık tutmaktadır. Bir de, çocuğun, toplumsal kuralları algılama sürecinde görülen gelişme var. Bu gelişme üç aşamada incelenebilir. İlk aşamada, kuralların bir zorlayıcılığı yoktur çocuk için. Onlar, zorunlu gerçeklikler olmaktan çok, ilginç değer yargılarıdır.

İkinci aşamada, kurallar, bir tür kutsallık kazanır. Onlar, güçlü büyüklerin iradelerinden kaynaklanan değişmez ve sürekli buyruklardır.

Üçüncü aşamada, kurallara, ortak kabûlün ürünleri olan yasalar olarak bakılır. Onlara saygı duyulmalıdır, ama, genel kanı değiştirilmelerinden yana ise, kurallar değiştirilebilir esneklikte olmalıdır.

Psikanalitik yaklaşıma göre, toplumsallaşma süreci, bedensel dürtüleri, kültürece onaylanan uygun davranış kalıplarına yöneltme mücadelesidir. İnsan, herşeyden önce, vazgeçilmez ve derin-yatan dürtülere sahip bir organizmadır. Kültür, bu doğal dürtülerin önünde bir setler ve kanallar sistemi gibi durur. Kültürün engelleyiciliği, insanda gerilimler yaratır. Ruhsal savunma mekanizmalarını harekete geçiren bu gerilimler, birkaç biçimde çözülür. Örneğin, **bastırılabilir**. İnsan, doğal dürtülerini tatin edip, başkalarının ayıplanacağına, bunları bastırabilir. Bir başka yol **yüceltmedir**. Gerilimlerini, insan, büyük ülkülere yöneltmek, dava adamı olabilir. Ya da, sanata, sanatsal yaratıcılığa yöneltebilir enerjisini. Başka bir yol da, **yer değiştirmektir**. Engel kaynağı aşılamayacak kadar kudretli ise, onun yerine konulan başka bir özneye ya da nesneye yöneltilir duygular. Birey, sosyal çevresince benimsenmeyen bir eğilimi gerçekleştiremezse, bu duygularını gerilim yaratmayacak başka alanlara yansıtabilir. Örneğin, röntgencilik eğilimi olan bir kişi, bu eğilimini benimsenebilir bir uğraş olan fotoğrafçılığa yansıtarak, gerilimden kurtulabilir. Buna bilim dilinde **yansıtma mekanizması** deniyor.

Bu ve benzeri mekanizmaların dayandığı kuramsal temel, insanın enerji yüklü bir varlık olduğu ve enerjisinin ilk önce doğal ve en birincil gereksinmelerini karşılamaya yöneleceği görüşüdür. Eğer bu enerjinin, engellenmeden, doğrudan doğruya amaçlarına yönelmesine izin verilmezse, gerilim giderici almaşık (alternatif) yollar araması doğaldır. Bu süreç, bir balonun sıkıştırıldığı zaman, içindeki havanın küçük yumrulara kaçması gibidir.

Kültürel ortam ne kadar sınırlandırıcı, toplumsallaşma süreci ne kadar baskıcı ise, ruhsal enerjileri, bireylerin hem kendileri, hem de toplum için o kadar zararlı olabilir. Saldırgan amaçlara yönelebilir. Bu görüş, bilim adamlarının çoğunca benimsenmiştir. O yüzden, çocuğun, büyükleri, özellikle annesi ile, arasındaki ilişkinin, destekleyici, yumuşak ve se-

vecen olmasını savunurlar. Böylece, çocuk, bunalımlı toplumsallaşma evresinde, daha kolay sağlıklı sığınaklar bulabilir.

Doğallıkla, bu öneri, çocuklara karşı kayıtsız kalmak ya da onları sınırsız bir özgürlükle baş başa bırakmak anlamına gelmez. Bu derece özgürlük, yapıcı olmak yerine yıkıcı olabilir. Sağlıklı olan, çocuğun doğal heyecanlarını ve atılganlığını, yaratıcı ve yararlı amaçlara yöneltmek esneklikte, yol gösterici bir disiplin sağlamaktır. Disiplin kendi içinde bir amaç olamaz. O, eylemlerinin sorumluluğunu taşıyacak insanlar yetiştirmek için bir araç olduğu zaman yararlıdır. Atılımcılığı, yaratıcılığı bastırılmış, "evet efendimci" insanlar yetiştirmek, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak isteyen hiç bir toplum için uygun bir seçenek olamaz, olmamalıdır.

3.A.a. Toplumsallaşma Sürecinde Farklılıklar

Toplumsallaşma işlemi, her toplumda var olan plânlanmış ve plânlanmamış, kendiliğinden süreçlerin etkisiyle, bir kümeden diğerine değişir. Birçok ülkede, toplumsallaşma, doğumla yirmibir yaşı arasında yoğunlaşmıştır. Bu süre içinde, çocuk ve genç, ailenin, okulun, dinsel kuruluşların etkisini kuvvetle duyar. Resmi olmayan etkiler ise, akranlarından, oyun arkadaşlarından, yakın dostlarından gelir.

Bütün bu etkiler, onun toplumsal yaşamında gerekli olan temel bilgileri, becerileri ve değerleri edinmesini sağlarlar. Yaşamın daha sonraki dönemlerinde, özellikle yaşlılıkta, hem resmi, hem resmi olmayan toplumsallaşma, büyük ölçüde sona erer. Altmışında ya da yetmişinde olan bir kişi, artık emekli olmuştur, çalışmamaktadır. Okula gitmez. Çocukları evlenmiş ve evden ayrılmışlardır. Pek az arkadaşı kalmıştır. Hareket etme zorluklarından ötürü dinsel kurumlara gidiş-gelişi, eski çevresiyle ilişkisi azalmıştır. Modern toplumda yaşlılık dönemi sorunlarının büyük bir bölümü, toplumsallaşma sürecindeki bu değişiklikten kaynaklanır. Bu durumdan kaynaklanan sorunları, bir de, bireyde meydana gelen bedensel ve ruhsal değişiklikler artırır. Yaşlı birey, kendini gereksiz ve istenmeyen bir kişi olarak görür. Bunun sonucu özgüveni sarsılır. Bu kümedeki insanların bazan çok işe yarayabilecek yeteneklerini, yararlı amaçlar için değerlendirmeyen toplum da zarar görür.

Farklı düzeyde gerçekleşen toplumsallaşmaya başka bir örnek de, gençlik ile ana-babalar arasındaki sürtüşmedir. Başka bir kuşak tarafından, farklı koşullarda ve farklı bir zaman diliminde toplumsallaştırılan ana-baba, çocuğa/genç, tutucu ve katı gelir. Çocuk ya da genç, yeni ve sürekli değişen bilgilerin yoğun etkisi altında kalırken, ana-baba, kendileri için farklı bir sosyal bağlamın ürünü olan bu yeni fikirleri ve davranış biçimlerini, onların ardındaki değerleri benimsemekte zorluk çekerler.

Hem çocuğun/gencin, hem de ana-babanın benlik bilinçleri, aynı toplumdan öğrendiklerinin ürünü olduğu için, bu sürtüşmenin giderilmesi olanaksız gibidir. Her iki taraf için de, düşüncelerinden vaz geçmek zordur ,çünkü, insanların benliklerinin bir parçasını terk etmeleri acı vericidir. Farklı toplumsallaşma süreçlerinden geçerek özümledikleri bilgi ve değerler, artık onların kişiliklerinin bir parçası olmuştur. Bu yüzden, ortaya çıkan sorun, aynı zamanda bir kişilik çatışması karakterini alır. Toplumsal değişme sürdükçe, kuşaklar-arası çatışma, kaçınılmaz olarak sürecektir. Hızlı değişen toplumlarda, sözü edilen sürtüşme, bunalım boyutlarına varabilir. Büyükler, bütün iyi niyetlerine karşın, çocuklarını artık var olmayan, ancak kendi gençliklerinde kalmış olan bir dünyaya hazırladıkları sürece, kuşaklar arası sürtüşme gündemde kalacaktır.

Sorunu derinleştiren, biri fizyolojik, diğeri psikolojik iki etmen daha var. İlk etmen, ana-babanın yaşlanması, enerjisini, ülkücülüğünü, cesaretini yitirmesi, risklerden kaçınması biçiminde beliriyor. Arzu ettiklerinin tümünü elde edememiş olmanın verdiği deneyim ile uzlaşmayı seçmişlerdir. Daha gerçekçi ve pragmatik olmuşlardır. Oysa, genç, hayatının en atılgan, cesaretli ve ülkücü dönemini yaşamaktadır. Deneyimsizdir ama, toplumsal sorunları çözmek için büyük "seferlere" çıkmaya hazırdır, arzudur. Onun gözünde her soruna çözüm bulunabilir. Yeter ki istensin. Büyükler, idealler (ülküler) öne sürmüşlerdir ama kendilerine düşeni yapmamışlardır. Daima daha azla yetinmişlerdir. Bu duygular, gençlerin bir bölümünü, ya kökten değişiklikleri yapmak ya da desteklemek için harekete geçmeye itmekte, ya da herşeyden kuşku duyan ve "canım sende"ci bir tavır takınmalarına neden olmaktadır. Doğallıkla, kuşak farkından doğan bunalımı yaşayan gençliğin ancak bir bölümü, duydukları gerilimi, duygusal planda çözemeyip, eylem planına aktarmaktadır. Aksi halde, toplumsal yaşamda süreklilik sağlanamazdı. Burada vurgulanmak istenen, farklı düzeylerde toplumsallaşmanın yarattığı sorunlar arasında en kalıcı olan kuşaklar arası sürtüşmenin, sürekliliği ve önemidir.

3.A.b. Yeni Durumlar İçin Toplumsallaşma

Toplumsallaşma, bir durumdan diğere, bir toplumsal bağlamdan diğere değişen ve yaşam boyu süren bir süreçtir. Bu tanım benimsenirse, yeni durumlara uygun, ya da yeni katılan kümelere uyum sağlayıcı toplumsallaşmanın gereği ortaya çıkar. Bu gereklilik, bir ses bantını silmek gibi, eski toplumsallaşmanın etkilerinin silinip, yeni bir toplumsallaşma işleminin gerçekleştirilmesi zorunluluğunu getirebilir. Çünkü, yeni bir ortama ya da kümeye girmiş olan bireye, yeni bilgiler ve değerler aktarmak gerekir. Yeni bilgisi, becerisi ve değerleri, eskiden özümlemiş olduklarıyla çatışıyorsa, eskilerin silinmesi kaçınılmazdır. Örneğin, yaşamı-

nı yankesicilikle kazanan bir kişi, uzun süre hapiste kaldıktan sonra çıktığında, hayatını doğru yoldan kazanacaksa, yeni bir toplumsallaşma sürecinden geçmelidir. Şu halde, hapishanelerin yalnızca bir tutukevi olarak değil, bir yeniden-toplumsallaş(tır)ma kurumu olarak düşünülmesi ve donatılması gerekir.

Yeniden-toplumsallaşmaya başka bir örnek de askerlik kurumudur. Askere giden birey, çok kısa sürede sadece farklı değil, kendisine yabancı pek çok şey öğrenecek, beceriler kazanacaktır. Bu bilgi ve beceriler, herşeyden önce, en yetkin biçimde "düşmanı" öldürmeye ve en zor koşullarda yaşayarak kendisini korumaya yöneliktir. Barışsever bir yurttaştan, başarılı bir savaşçı yaratabilmek için, askerî eğitim, önce üniformayı giyen adayın önceki toplumsallaşma izlerini silmeyi amaçlar. Bu, ilk haftalarda garnizondan dışarı çıkamamakla başlayıp, dış alemle izinsiz ilişki kuramamak biçiminde süren bir yarı-tecrit önemiyle sürer. Sert bir disiplin ve sürekli görev (nöbet gibi), adaya, yeni bir dünyanın sınırlarını çizer. Bu dünyanın kültürü, onun kimliğini yeniden saptayacak olan eğitim ile sağlanır. Burada, aday, "Ben kimim?" "Benim bu yeni dünyada yerim nedir, görevim nedir?" sorularına vereceği yanıtlarının karşılığını bulur. Onun bir asker olduğu. Görevinin yurdunun ve ulusunun şerefini, bağımsızlığını ve güvenliğini korumak olduğu öğretilir. Ölmeye çalışarak öldürecek, gerekirse ölecektir. Bu amaçla maddî ve manevî olarak donatılır. Silahlandırılır, silah kullanmayı öğrenir. Savaşma ve savunma yöntemlerini öğrenir. Bu arada yeni konumuna uygun statü simgeleri ile karşılaşır. Rütbelere ve nişanlar, madalyalar, onun yeni dünyasındaki değer sistemini yansıtan bir yapıyı, yapılaşmayı yansıtır. İnsan öldürmek sivil toplumda bir cürüm iken, değerleri yeniden tanımlanan bu ortamda, öldürmek, belirlenen amaca uygun olarak ödüllendirilir. Bütün bunlar, bireyin, sivil yaşamda geçtiği toplumsallaşma sürecinin tersine çalıştırılmasıyla gerçekleşir. Yeniden-toplumsallaş(tır)manın başarısının ön-kosulu, eskisinin büyük ölçüde silinmesine ya da etkisinin azaltılmasına bağlıdır. Doğallıkla, bu gereklilik, içinde bulunulan duruma ve kümeye göre değişik derecelerde olur. Sonuçları da farklıdır.

3.A.c. Yetersiz Toplumsallaşma

Toplumsallaşma birincil kümede başlar. Her çocuk, kişiliğini, insanlık niteliklerini, bir birincil küme içinde kazanmaya başlar. Bu küme, genellikle, ailedir. Ailenin yanına bir süre sonra başkaları da eklenir, arkadaş kümesi gibi.

Benlik, birincil küme içinde olan etkileşim sürecinde ortaya çıkar ve gelişir. Toplumsal kuruluşlar, son çözümlemede tüm toplum, birincil kümelerde toplumsallaşmış bireylerden oluşur. Şu halde bir toplumun sağ-

lıklı, istikrarlı olması, birincil kümelerdeki toplumsallaşma işleminin başarıyla gerçekleştirilmesine bağlıdır. Ancak, bu durum, her zaman sağlanamıyor. Bunun önemli nedenlerinden biri, insanın doğasında ve küme yaşamının karakterinde saklıdır.

İnsan, genellikle, endişe ve düşmanlık duymaya yatkın bir varlıktır. Bu iki özellik de, insanın birincil ilişkilerine bağlanabilir. İnsanlar-arası ilişkilerde kararsızlık ve değer-ikiliği yaygındır. Bu durum, insanın, genellikle endişe duymasına ve düşmanca tepkiler göstermesine yol açar. Öte yandan, topluluk halinde yaşamının, yapısından gelen engeller, sıkıntılar vardır. Kurallar ve yasalar, bireylerin eylemlerine sınırlar getirir. İnsanın kabına sığamayan enerjisi, bu sınırlamalar yoluyla topluma zararlı olmaktan alıkonup, yararlı hale getirilmek istenir.

Bireylerin davranışları, sosyal ortama göre otoriteyi temsil eden bir kişi ya da kişiler (küme) tarafından denetlenir. Eylemlerinin denetlenmesi, sınırlandırılması, her birey için acı ve endişe uyandırıcı bir olgudur. Bunu yapan otoriteye karşı düşmanlık duyguları beslemesi olağandır. Onunla çatışmasının kendisine zarar vereceği korkusu da, ayrı bir endişe konusudur.

Endişenin bir başka kaynağı da, insanın, kaçınılmaz olarak küme yaşamına gereksinme duymasıdır. Bu gereksinme, bebeklikten yetişkinliğe uzanan sürede çevresine bağımlılık biçiminde belirir. Ailesi, yakın arkadaşları olmayan bir insan, onu destekleyecek başka bir birincil küme yoksa, toplumun içinde kaybolmuş hisseder kendini. Böyle bir kişi, aşırı endişelidir. Davranış bozuklukları gösterir. Fiziksel ve ruhsal olarak hastalanır. Yitiklik duygusunu telafi etmek için olağanüstü davranışlara yönelebilir. Bunalıma girmiş olan, birincil kümeleri zayıflamış olan toplumlarda, örneğin savaş yenilgisine uğramış, ya da ağır bir ekonomik bunalım geçiren toplumlarda bu durumu izlemek mümkündür. Kendilerini dayanıksız, kaybolmuş hisseden bireyler, ya yozlaşmış, zaafa düşmüş olan toplumsal kurumlar ve değerler yerine, üstün nitelikli olduğuna inandıkları bir öndere sığınmayı yeğlemişlerdir. Ya da kendilerine anlamlı gelen yeni bir kültürel, ahlaki çerçeve; güvenlik duygularını doyuran yeni bir toplum modeli sunan totaliter ideolojileri ve ideologları izlemişlerdir.

Sözü edilenler, genellikle, sanayileşmiş, birincil kümeleri ve ilişkileri zayıflamış toplumlarda yaşamış olgulardır. Aynı olgu, sanayileşmekte olan toplumlarda da görülmektedir. Tarım toplumunun yakın, gayri-resmi, dayanışmacı ilişkilerini temsil eden kırsal yerleşimleri, geniş aile yapısı ve din kurumunun etkisi azalmaktadır. Kentlerin uzak, resmi ilişkileri, geleneksel birincil kümelerin zayıflaması, özellikle kentlere göçen kitleler üzerinde endişe yaratıcı etkiler yapmaktadır. Bunlar, uzun ya

da kısa vadede olumsuzlaşmakta olduğuna inandırıcı durumlarına neden olarak gördükleri simgelere, kişilere ve kümelere karşı kaçınılmaz olarak düşmanlık duymaktadırlar. Kendilerine daha iyi bir toplum vaat edenlerin peşinden kolaylıkla sürüklenmektedirler.

Bütün bu örnekler gösteriyor ki, toplumsallaşma sürecinde kopukluklar meydana gelirse ya da toplumsallaşma işlevini en etkin olarak yapan birincil kümeler, kurumlar, görevlerini gereğince yapamazlarsa, boşlukta kalan insan, kendisine yeni bir sosyal sığınak arıyor. Endişe ve korku dolu olan birey, kaybolan kimliğinin yerine koyabileceği bir kimliği, ne pahasına olursa olsun, elde etmeye uğraşiyor. Yasal ya da yasa dışı yollarla.

TOPLUMSAL YAŞAMDA BİRİNCİL VE İKİNCİL İLİŞKİLER

	<u>Birincil İlişkiler</u>	<u>Bireşim</u>	<u>İkincil İlişkiler</u>
<u>Özellikler</u> :	Kişisel Resmi olmayan Bütünsel	Kişisel-kişisel olmayan Resmi-resmi olmayan Bütünsel-kısmi	Kişisel olmayan Resmi Kısmi
<u>Örnekler</u> :	Aile	Akran kümesi (takım)	Sınıf
<u>İlişki türü</u> :	Çocuk-ana-baba	Kulüp üyesi-oyuncu	Öğrenci-öğretmen
<u>Karakteri</u> :	Sevgi, öfke ve kıskançlık gibi duyguları içerir. İlişkinin kuralları ve davranış biçimi esnek olarak tanımlanmıştır. Ana-baba-çocuk ilişkisi kendiliğinden ve değişkendir. Çocuk, zayıf ve güçlü yanlarıyla, olduğu gibi benimsenir. Aile çevresi, bir bütün olarak birinci derecede önem taşır. "Biz" duygusu gelişir.	Oyun sırasında her takım üyesinin, kişisel duygularını işe karıştırmadan, beklenen biçimde görevini yapması beklenir. Herbirinin yapacak belirli bir işi vardır. Oyundan sonra üyeler, kişisel düzeyde ve sıcak bir ilişki içine girerler. Oyun sırasında takım önemlidir. Tek tek her oyuncu da önemlidir. "Ben-biz" duygusu gelişir.	İnsani duyguların dışarda kalması istenir. Öğrenci-öğretmen ilişkisi kesin olarak belirlenmiştir. Yoklama yapılır; öğrenciler kendi sıralarına otururlar; öğretmen ders anlatır. Öğrenci, yalnızca sınavlardaki başarısına göre değerlendirilir. Sınıf, her öğrencinin, durumdan ne elde ettiğinin ötesinde bir önem taşımaz. "Ben" duygusu gelişir.